

КАЛІНІЧЕНКО Зоя Дмитрівна,
доцент кафедри аналітичної
економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ І ЇХ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З ПРАКТИКОЮ

Кризові потрясіння, які супроводжують вітчизняний соціально-економічний розвиток протягом періоду незалежності нашої держави виявили суперечливість, неповноту, неадекватність та несвоєчасність заходів, які реалізовувались у політичній і економічній сфері. На сьогодні в нашій країні існує певний дисонанс між економічною теорією як системою знань, і економічною політикою як власне практикою реалізації економічних рішень. Дослідження видатних українських дослідників, зокрема, В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Чухна, В. Мандибури, В. Тарасевича та інших зосереджуються на наслідках відособленості економічної теорії та економічної політики в українській державі, не приділяючи належної уваги саме аналізу причин такої ситуації, окреслення напрямів їх усунення.

Взаємозв'язок економічної науки з управлінською діяльністю держави є очевидним і розглядається практично в усіх підручниках з економічної теорії. Зокрема, економічна теорія, розкриваючи економічні закони і формулюючи принципи, дає можливість визначити цілі, обрати інструменти та способи їх досягнення і таким чином обґрунтувати економічну політику держави, визначити особливості державного впливу на економіку.

Хоча економічна теорія не містить готових рецептів, вона обґрунтовує економічну політику. Ще класики визначали економічну науку як «зібрання істин», що допомагає переосмислити те, що відбувається, й дає можливість передбачити наслідки впливу на ті чи інші економічні параметри.

Економічна політика є сукупністю заходів і обмежень правового характеру, спрямованих на створення в економіці сприятливих умов для стабільної та ефективної взаємодії економічних суб'єктів, а також на усунення або зменшення негативних факторів економічного розвитку. Як цілісна система заходів держави, спрямованих на розвиток національної економіки в інтересах усіх соціальних груп суспільства, економічна політика є результатом прояву практичної функції економічної теорії.

В Україні рішення, які приймаються в рамках економічної політики, часто не спираються на дію об'єктивних економічних законів, не є результатом раціонального вибору, порушують принципи та логіку сталого розвитку. Це зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу проблем економічної теорії та державної економічної політики, і водночас подолання їх відособленості.

Економічна теорія розкриває основні напрями реалізації державної економічної політики, основні інструменти та методи її здійснення. Цю функцію економічна теорія виконує лише за умови, що вона забезпечує ґрунтовне розуміння економіки сучасності та її майбутнього.

Однак з розвитком суспільства модифікуються і ускладнюються економічні відносини між різними суб'єктами, набуваючи нових, раніше не відомих нації і господарській практиці форм. У цьому зв'язку в силу обмеженості аналітичних можливостей та методології у розв'язанні складних, нетрадиційних завдань, економічна теорія не встигає за динамічним розвитком, а тому відірвана від реальної дійсності.

Український економіст А. Чухно писав: «Якщо в науковій діяльності, хоча і спорадично, але досліджуються проблеми постіндустріальної економіки, то курс економічної теорії уже два десятиліття обмежується теорією і практикою ринкової економіки. Створилась суперечність між проблематикою, що розробляється економічною наукою, і обмеженим, іноді навіть примітивним змістом курсу економічної теорії, що вивчається майбутніми фахівцями» [2, с. 16]. Дійсно, сучасна економічна теорія, обмежуючись теорією ринкового лібералізму, не спроможна дати відповіді на багато викликів та системних загроз і ризиків, спричинених кардинальними ресурсними, демографічними та технологічними зрушеннями. Домінуюча в сучасній економічній науці неокласична теорія виявилася малопродуктивною у вирішенні питань суспільної динаміки, вона не дає змоги розкрити сутнісні характеристики і рушійні механізми світової економіки.

Акцентується увага на необхідності оновлення методології економічної теорії з метою забезпечення адекватного розуміння глобальних викликів сучасності. За сучасних умов фундаментальна економічна наука змушена подолати кризу і якісно розвиватися адекватно цивілізаційним змінам [4]. Необхідно актуалізувати її проблематику, збагатити зміст, підвищити науково-технічний рівень.

Відособленість економічної теорії і економічної політики в Україні спричинена рядом чинників, зумовлених особливостями механізму реалізації економічної політики. Серед них:

– *загострення суперечностей, а точніше, конфлікт економічних інтересів між основними економічними суб'єктами.* Відомо, що в Україні існують не тільки об'єктивні суперечності; значна частина їх має суб'єктивну основу. Йдеться про суперечності економічних інтересів, які зародилися на початку трансформації відносин власності, і набувають особливої гостроти в період подальшого великомасштабного перерозподілу прав власності між індивідами чи їх групами, між ними і державою; про неузгодженість економічних інтересів між основними політичними силами тощо. Результатом загострення таких суперечностей стала фактична втрата управлінськими структурами своїх службових функцій. Вони виходять з-під громадського контролю і прагнуть до здобуття влади над економічними і політичними процесами. В

Україні сформувалися олігархічні клани – можновладці, які використовують монополізовані ними сектори економіки для концентрації у своїх руках політичної влади, а політичну владу для подальшого збагачення. Саме тому спроби втілення в життя радикальних економічних реформ в Україні потерпіли фіаско. Це зумовлено тим, що вітчизняні реформи не спиралися на об'єктивні економічні закони і прогресивну господарську практику успішних країн, а переважно були проявом меркантильного інтересу представників владних структур;

– *фактична відсутність системної методології стратегічного управління соціально-економічним розвитком* як основи економічної політики, спрямованої на мінімізацію ризиків, нейтралізацію небажаних чинників. Країни з розвинутою ринковою економікою активно використовують стратегічне планування як засіб державного регулювання пропорцій у виробництві шляхом застосування науково-технічних та соціальних прогнозів і програм розвитку економіки. Одним із важливих завдань нової влади в Україні має стати удосконалення системи стратегічного планування, головним завданням якого є не стільки формування орієнтовних показників соціально-економічного розвитку країни, скільки створення сприятливих умов для їх досягнення;

– *недосконалість системи розподілу обмежених ресурсів (фінансових, інтелектуальних тощо)*. Існуючий в Україні порядок розподілу і перерозподілу ресурсів не забезпечує структурну перебудову та технологічну модернізацію економіки, інноваційний характер її розвитку та конкурентоспроможність в динамічному глобальному середовищі. Часто рішення щодо стимулювання певних галузей чи підприємств визначаються фінансовою міццю та політичною впливовістю певних лобістських об'єднань, а не ступенем економічної ефективності здійснюваних заходів. За всі роки незалежності Україна не спромоглася налагодити у масштабах усієї країни високотехнологічного, наукоємного виробництва. Одними з основних шляхів усунення цієї проблеми можуть запровадження прозорої системи управління обмеженими ресурсами, а також підконтрольність громадськості всіх без винятку дій управлінців, пов'язаних з виконанням ними функцій держави;

– *інформаційна асиметрія*. Саме асиметричність інформації може стати чинником, який послаблює ефективність управлінських рішень в рамках економічної політики. Події останніх років в Україні засвідчили, що ця проблема стоїть надзвичайно гостро. Складається парадоксальна ситуація: уряд, який мав би забезпечувати зменшення нерівномірності розподілу інформації, збільшення її доступності для всіх учасників ринкових відносин, сам не має вчасно всієї інформації, необхідної для прийняття рішень.

Очевидно, що інформаційна асиметрія ускладнює процес своєчасного прийняття раціональних рішень у рамках економічної політики. Це зумовлено, зокрема, такими чинниками:

1) усю бажану інформацію за обмежений час неможливо отримати навіть технічно;

2) отримання об'єктивної та адекватної інформації ускладнюється через високий рівень монополізації вітчизняної економіки. Причому, протягом останніх років негативні поведінкові реакції економічних суб'єктів не обмежуються фінансовим сектором економіки та поширюються на виробничі галузі зі зростаючою швидкістю залежно від рівня зниження конкуренції на внутрішніх ринках [4];

3) швидкість реакції органів державної влади обмежена управлінським ланцюгом та офіційними статистичними даними. Таким чином, управлінці, на відміну від безпосередніх учасників ринків постійно відстають від ситуації на ринках;

4) існують групи інтересів, не зацікавлені у постачанні державним управлінням повної та достовірної інформації.

– *проблема довіри українського суспільства до інститутів влади, як суб'єктів реалізації економічної політики.* Останні проведені експертами дослідження показали тісний взаємозв'язок між рівнем довіри і розвитком економіки: чим вищий рівень ВВП, тим вища довіра, і навпаки, висока довіра дає можливість досягти високого ВВП. На жаль, серед європейських країн Україна посідає одне з останніх місць за довірою й останнє місце за ВВП.

Анонсовані реформи в економіці дуже часто не знаходять підтримки у підприємницькому секторі та серед пересічних громадян. Будь-які економічні реформи сприймаються ними лише як перешкоди для реалізації своїх амбітних планів, оскільки немає впевненості у намірах уряду. Для представників великого бізнесу властива рентоорієнтована поведінка. Вони прагнуть отримати доступ до обмежених ресурсів, у тому числі до бюджетних, через систему державних допомог і закупівель. Великий бізнес навчився використовувати державну владу для придушення конкурентів, отримання виняткових привілеїв тощо.

В Україні необхідним є відновлення довіри до владних структур. Як переконливо довела вітчизняна практика, сильна влада може бути грабіжницькою, орієнтованою на інтереси мало чисельної правлячої еліти. Суб'єкти реалізації економічної політики найближчим часом змушені будуть робити все для того, щоб здобути авторитет через забезпечення ними функціонального розв'язання завдань консолідації суспільства. Серед основних засобів реалізації цього завдання можуть бути забезпечення прозорості та відкритості діяльності влади на основі технічних можливостей використання.

Список використаних джерел:

1. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. С. 16-22. URL : http://econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/conf_materials.pdf.

2. Базилевич В. Зміст та основні напрями парадигмальних зрушень у структурі економічної теорії XXI ст. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. С. 11-15. URL: http://econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/conf_materials.pdf.

3. Тарасевич В. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. С. 31-34. URL : http://econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/conf_materials.pdf.